

РОЗВИТОК РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ПІД ВЛАДОЮ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ (XIII–XVIII СТ.)

Статтю присвячено дослідженню розвитку розшукової діяльності на українських землях, що перебували під владою Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. У зазначений період державно-правові форми давньої Русі органічно продовжилися, розвилися й еволюціонували. Більше того, право Великого князівства Литовського розвивалося на засадах староруського права та його правоохоронної практики. Велику роль у становленні інститутів розшукової діяльності було покладено на Руську правду як перевірений часом законодавчий збір правил. Процес був змагальним, і здійснення судового переслідування покладалося на потерпілого. Процес розпочинався з позовної заяви. Потерпілий мав право проводити такі процесуальні слідчі дії, як огляд місця події злочину, за допомогою сусідів шукав слід, організовував і відряджав погоню в усі сторони. Віднайдений слід злочину «шлакував» – переслідував по сліду. Визначено, що звичаєве право закріпило вироблену протягом віків народом систему засобів, прийомів, які стосувалися окремих моментів проведення слідчих дій і «копного поступку» (судового слідства). На українських землях, що перебували у складі Речі Посполитої, у великих самоврядних містах продовжували діяти норми магдебурзького права, певна частина яких стосувалася розшукової діяльності. Доведено, що докорінні політичні, соціальні й економічні зміни в Україні охопили всі сфери суспільного життя та істотно вплинули на стан організації розшукової діяльності. Історично започаткування офіційного здійснення досліджуваної діяльності залежить від рівня розвитку правових норм, механізмів їхньої реалізації та об'єкта посягання, адже держава почне втручатися у питання розшуку лише тоді, коли злочин буде спрямовано на державне майно чи проти державного діяча вищого рівня. Зроблено висновок, що під владою Литви та Польщі діяльність усіх судових органів спиралася на чинні законодавчі акти та використовувала вже авторитетні норми звичаєвого права. Судочинство, як і в попередній історичний період, має переважно змагальний характер. В окремих випадках при вчиненні найбільш тяжких злочинів починають використовуватися процедури, характерні для розшукової діяльності.

Ключові слова: знати слід, гаряча копа, звичаєве право, копний суд, копне судочинство, магдебурзьке право, потерпілий.

The article is devoted to the study of the development of search activities in the Ukrainian lands, which were under the rule of the Grand Duchy of Lithuania and the Commonwealth. During this period, the state and legal forms of ancient Russia organically continued, developed and evolved. Moreover, the law of the Grand Duchy of Lithuania developed on the basis of Old Russian law and its law enforcement practice. An important role in the formation of the institutes of search activity was assigned to *Ruska Pravda*, as a time-tested legislative set of rules. The trial was adversarial and the victim was prosecuted. The process began with a statement of claim. The victim had the right to conduct such procedural investigative actions as inspection of the crime scene, with the help of neighbors looking for a trail, organizing and sending a chase in all directions. The found trace of a crime “slag” – pursued on a trace. It is determined that customary law has consolidated the system of means and

methods developed by the people over the centuries, which were related as separate moments of investigative actions and “mining concessions” (judicial investigation). It is determined that in the Ukrainian lands, which were part of the Commonwealth, in large self-governing cities continued to apply the rules of Magdeburg law, some of which concerned the search. It is proved that radical political, social and economic changes in Ukraine have covered all spheres of public life and have significantly affected the state of the organization of search activities. It was found that historically the beginning of the official implementation of the studied activity depends on the level of development of legal norms, mechanisms of their implementation and the object of encroachment. After all, the state will begin to intervene in the search only when the crime is directed at state property or against a high-level statesman. It was concluded that under the rule of Lithuania and Poland, the activities of all judicial bodies were based on existing legislation and using the already authoritative rules of customary law. Judicial proceedings, as in the previous historical period, are mostly competitive. In some cases, when committing the most serious crimes begin to use the procedures typical of investigative activities.

Key words: *should be driven, hot cop, customary law, mining court, mining proceedings, Magdeburg law, victim.*

Вступ. В українському суспільстві велику увагу почали приділяти ролі права в історичному розвитку як окремих суспільств, так і людства загалом. Глибоке осмислення історико-правової минувшини будь-якої держави дає можливість по-новому, зі знаннями справи оцінити тенденції розвитку державно-правових інститутів. За умови постійно триваючих інтеграційних процесів щодо створення єдиної Європи постає актуальною проблема вивчення і використання власних здобутків у системах права. В Україні цей процес має ще ряд ускладнень у вигляді суспільно-економічних умов, постійних реформ ланок органів державної влади, що призводить до сліпого копіювання правових інститутів інших країн, на жаль, без урахування власних надбань.

За таких обставин доцільно звернутися до історико-правового досвіду нашого минулого, особливо до періоду, коли українські землі переживали цикл політичних, економічних, правових і соціальних трансформацій, спричинених їх приєднанням до Литовської держави, а пізніше – до Корони Польської й утворенням Речі Посполитої.

Діяльність поліції Польщі цього періоду розглядається більшістю дослідників лише в аспекті функцій, що на неї покладалася (насамперед політичних), менше уваги приділено питанням здійснення розшукової діяльності.

Вагомий внесок у розвиток теорії та практики розшукової діяльності в Україні зробили такі вітчизняні вчені, як: К.В. Антонов, О.М. Бандурка, Б.І. Бараненко, В.П. Бахін, Г.М. Бірюков, В.І. Василенчук, М.С. Вертузаєв, А.Ф. Возний, О.А. Гапон, В.А. Глазков, В.О. Глушков, В.Я. Горбачевський, В.М. Гринчак, О.М. Джужа, О.Ф. Долженков, Є.А. Дидоренко, О.О. Дульський, В.М. Євдокімов, В.П. Захаров, А.В. Іщенко, О.О. Хісельов, І.П. Козаченко, О.І. Козаченко, Я.Ю. Кондратьєв, О.В. Копан, М.В. Корнієнко, М.В. Костицький, В.В. Крутов, В.С. Кузьмічов, В.І. Лебеденко, В.К. Лисиченко, В.В. Матвійчук, Є.М. Моїсєєв, П.П. Михайленко, О.В. Негодченко, В.А. Некрасов, Д.Й. Никифорчук, С.І. Ніколаюк, С.В. Обшалов, К.М. Ольшевський, Ю.Ю. Орлов, В.Л. Ортинський, В.П. Пилипчук, М.М. Перепилиця, М.А. Погорецький, В.В. Поливода, І.І. Приполов, М.Б. Саакян, І.В. Сервецький, В.А. Мілюков, О.П. Снігерьев, М.П. Стрельбський, О.М. Стрільців, В.Д. Сущенко, І.В. Тарасюк, Ю.Є. Черкасов, О.І. Чулкова, О.Г. Цветков, І.Р. Шинкаренко, М.Є. Шумило та інші дослідники, котрі представляють різні галузі правової науки.

Новизна дослідження полягає в тому, що необхідність більш глибокого вивчення цього питання дає змогу оцінити роль державних органів, всесторонньо проаналізувати роботу поліції та розглянути розшукову діяльність не лише як політичної складової частини органу державної влади, але і як органу, на який покладалася зазначена функція.

Результати дослідження. Розпад Київської Русі як держави у 1240 р. був закономірним результатом її економічного й політичного розвитку. Її правонаступником стало Галицько-Волинське князівство (1199 – 40–60-ті рр. XIV ст.). Зокрема, у ньому збереглися елементи розслідування, притаманні Київській Русі.

Руська Правда як кодекс давньої Русі не втратив актуальності і за часів нового князівства аж до кінця XV ст. внаслідок поневолення українських земель владою князів литовських.

У середині XIV ст., після того, як припинила існування Галицько-Волинська держава, Україна потрапила під вплив Литви та Польщі. У цей період відбулися значні зміни політичних процесів, що почалися раніше, зокрема посилення ролі окремих станів, поява нових державних інституцій. Подальший розвиток правових засад суспільного життя залежав від країни, у складі якої перебували українські землі, і внаслідок внутрішніх змін опирався на тогочасні західноєвропейські правові норми.

У Великому князівстві Литовському державно-правові форми давньої Русі органічно продовжилися та зазнали подальшої еволюції. Більше того, право Великого князівства Литовського розвивалося на засадах староруського права та його правоохоронної практики, не вносячи нових корективів. Тематика становлення правоохоронних органів знаходить свої витoki й у законодавчій пам'ятці литовської держави XVI ст. – Литовському статуті, який мав три редакції (1529 р. («Старий»), 1566 р. («Волинянський») і 1588 р. («Новий»)). Питання визначення органів, які здійснюватимуть правоохоронну діяльність, відповідало загальній тенденції внутрішньої політики Великого князівства Литовського як держави. Зокрема, сутність такої внутрішньої політики полягала в тому, щоб «із ласки господарської зберегти старовину, закріпити соціальний, політичний і юридичний лад землі» [1, с. 107].

Джерелами цих зводів законів також було і стародавнє українське звичаєве право. У зв'язку з цим М.А. Аркас писав, що литовська влада, дотримуючись правила «старовини не чіпати, а нового не вводити», не тільки підтвердила на українських землях дію звичаєвого права, але й сприяла його розвитку [2, с. 111]. Також джерелами процесуального права слугували міждержавні договори, привілейні грамоти, поточне законодавство та судова практика із кримінальних справ [3, с. 32].

Між Великим князем і місцевою знаттю укладалися договори («ряди»), за якими українські князі та бояри зобов'язувалися служити Великому князю Литовському, а князь – боронити землю від татар. У 1458 р. Великим Литовським князем, незважаючи на протидію Московського князівства, у Києві, в інтересах української нації, рішучими діями було відновлено метрополію, яка безпосередньо підпорядковувалася Константинопольському патріархові [4, с. 67], де були згуртовані українські й білоруські князівства.

Станом на XIV ст. у литовсько-руському праві все ще було відсутнє поняття злочину, а замість цього використовувалася «обіда», або «образа».

Пізніше Литовсько-руське законодавство стало сприймати злочини як порушення встановленого правопорядку: «злодійство», «бой», «квалт», «грабіж» та ін. [5, с. 151]. На відміну від «Закону Руського» та «Руської Правди», відповідно до західноєвропейського зразка кримінальне право Великого князівства Литовського стало надавати перевагу доктрині превенції злочину, яка полягає у залякуванні як злочинця (спеціальній превенції), так і всього населення (генеральній превенції) перед вчиненням злочину [5, с. 150].

Протягом XV–XVII ст. на українських землях рівноправною ланкою в системі судів Великого князівства Литовського [6, с. 6] функціонував унікальний інститут давньоукраїнського права – копний суд (суд громади). У громадах (общинах) діяли найдавніші за часом громадські, або копні суди, що склалися з найшановніших членів громади, які збиралися на спільні збори (копи) для розгляду судових справ. Ці суди керувалися нормами звичаєвого права. Суддями копного суду були копні мужі й копні-старці. Копний суд не мав постійного складу суддів. Кількість суддів становила 15–30 осіб і залежала від величини копного округу. Територію копного округу утворювали його центр і навколишня місцевість. Збори копи відбувалися найчастіше просто неба. Крім старців і копних мужів, на суді могли бути присутні й особи з державної адміністрації, зокрема віж або возний, які стежили за дотриманням на копні норм звичаєвого і писаного права [7].

Право на існування копного судочинства передбачалося артикулом розділу XIV Статуту Великого князівства Литовського 1588 р. [8, с. 6]. За цим найавторитетнішим джерелом права процес був переважно змагальним.

Право на звернення в копний суд мали представники всіх станів населення. Юрисдикція копного суду поширювалася майже на всі цивільні та кримінальні справи, зокрема про крадіжки, розбійні напади, знищення чужого майна, завдання тілесних ушкоджень, вбивства. Характерною особливістю копного судочинства було те, що суд поєднував у собі функції розшукового, слідчого та судового органу [9, с. 127].

Звичаєве право закріпило вироблену протягом віків народом систему засобів, прийомів, що стосувалися як окремих моментів проведення (користуючись сучасною термінологією) слід-

чих дій, так і загалом усього «копного поступку» (судового слідства) і були найбільш оптимальними й ефективними за конкретних історичних умов [10, с. 71–76].

До функцій копи входило проведення розслідувань кримінальних справ. Якщо на території громади здійснювався злочин, члени громади повинні були зробити все, щоб знайти злочинця («гнати слід»). Група сусідів мала назву «гаряча копа», до обов'язків якої належало проведення перших слідчих дій: обшуків, опитувань потерпілих і свідків. Після того, як «гаряча копа» закінчувала попереднє слідство, збиралася «велика копа» всіх мужів копного округу, в якій входила волость або декілька волостей, де проводилося судове слідство і виносилося рішення. Якщо «велика копа» виносила злочинцю смертний вирок, то для приведення його у виконання збиралась «завита копа» – два-три члени громади, на яких покладалися функції ката [7].

Тож можна стверджувати, що кримінальне провадження в копному суді поділялося на три стадії: «гаряча копа» – досудове слідство, «велика копа» – судове засідання та «завита копа» – постановлення вироку.

І.Ю. Черкаський звертає увагу на те, що копне кримінальне провадження визначило ефективну систему процесуальних способів збирання доказів і тактику їх проведення. Так, у систему процесуальних способів збирання доказів входили такі слідчі дії, як опитування, огляд місця події, «гоніння по сліду», обшук («трус», «трясіння»), «звід». У тогочасному законодавстві стали формуватися зародки інституту участі у слідчих діях фахівців. Пропонувалося залучати для огляду ран і побоїв спеціаліста – циркульника [11, с. 14].

Отже, «гаряча копа» – за сучасною термінологією криміналістичної методики розслідування злочинів, є розкриттям злочину по гарячим слідам. У разі вчинення злочину на потерпілого, його близьких покладалася обов'язок розшуку злочинця. Процесуальними діями такого розшуку були: огляд місця події злочину, «прослух», опитування, «гоніння сліду», обшук, «звід» та інші процесуальні дії.

Означена діяльність сприймалася як найважливіший спосіб пізнання механізму вчинення злочину, обстановки його здійснення, виявлення слідів злочину і тому здійснювалася невідкладно під час «гарячої копи».

Отримані результати від дослідження огляду місця події, потерпілого й опитувань давали можливість визначити напрями переслідування злочинця – «гоніння по сліду». Господарі будинку або селища, до яких привів слід, мали довести свою непричетність до злочину – «відвести підозру», «очищати себе», видати злочинця або відшкодувати шкоду [8, с. 6].

В іншому разі приймалося рішення про провадження «трус», «трясіння», що за своєю сутністю було обшуком. Правовою підставою проведення обшуку могла бути й окрема спеціальна ухвала копного суду, який обґрунтовував доцільність вчинити «трус» у конкретному будинку чи всьому селі. Обшук проводився з урахуванням фактору раптовості та з дотриманням процесуального порядку, який передбачав присутність власника будинку, щоб унеможливити непомітного підкидання речових доказів або предметів злочину. Були присутні поняті та представники місцевої влади, котрі засвідчували результати «трус» [12, с. 221].

У разі знайдення краденої речі проводився звід, тобто при упізнанні краденої речі особу мали право запитати, де вона її взяла, і «йти на звід». Такий звід чинився до моменту встановлення злочинця або особи, яка не могла пояснити походження краденого і в такому разі мусила відшкодувати шкоду.

Отже, копне судочинство поєднувало в одному органі слідчі, судові та виконавчі дії, і це було характерним для нього. Рішення копних судів зазвичай оскарженню не підлягали і виконувалися негайно. Це поширювалося і на вирок з смертною карою.

Таким чином, до кінця XIV ст. судоустрій і процесуальне право було адаптоване Великим князівством Литовським, керуючись здобутками попереднього історичного періоду. Багато місцевих українських звичаєвих норм увійшли до Литовського Статуту і набули сили «писаного права» для українського народу, що входив до складу Литовської держави.

Після смерті в 1340 р. Юрія II Болеслава почався занепад Галицько-Волинської держави. У 1387 р. багаторічні війни Польщі, Угорщини й Литви за Галичину завершилися приєднанням цієї території до Польського королівства. Навіть уже в роки підвладності українських теренів Речі Посполитій їх поділ на воеводства не витіснив старого земельного поділу. Після утворення на Русі воеводств Холмщина так і лишилася із титлом «земля» (у складі Руського воеводства) [13].

Відтоді починають здійснювати спочатку адміністративну реформу, а в її рамках вбудовується поліцейський апарат зі специфічними завданнями (разом із забезпеченням виконання загальнополіцейських функцій).

Литовський статут діяв ще впродовж століття після занепаду Великого князівства Литовського. Він слугував джерелом національного права Лівобережної України й був чинним на значній частині української території майже до середини XIX ст., тобто дія Литовського статуту поширювалася й на Річ Посполиту і надалі підтвердилася у Березневих статтях 1654 р. за часів Гетьманщини.

У 1569 р. була укладена Люблінська унія – угода про об'єднання Польщі та Великого князівства Литовського в єдину федеративну державу під назвою Річ Посполита.

На українських землях, що входили до складу Речі Посполитої Польської, чинними джерелами права були: звичаєве право; Руська правда; магдебурзьке або німецьке право; Вартський статут 1420–1423 рр.; різноманітні королівські закони, загальні й особисті привілеї, законодавство сеймиків, а з утворенням вального сейму – його власні акти; судова практика, тобто рішення вищих королівських судів і місцеві з'їзди феодалів створювали обов'язковий судовий прецедент для вирішення аналогічних справ.

Переломним моментом для розвитку правоохоронних органів на українських землях стала політична унія між Литвою і Польщею, що супроводжувалася вдосконаленням норм староруського права шляхом застосування юридичних надбань Польської держави, запозичення їхньої практики регулювання суспільних відносин.

Так, основним досягненням литовсько-польської доби з питань розвитку правоохоронної діяльності є виділення процесуального права в окрему галузь і доповнення судового процесу різними процесуальними діями [8, с. 91].

З кінця XIV ст. судоустрій і судочинство в Україні у складі цього князівства зазнали багатьох змін. Мережа судів як суб'єктів судового процесу стала надзвичайно розгалуженою [14, с. 250–253, 410–412, с. 166–168, 219–222].

У середині XVI ст. було проведено судову реформу. На Більському сеймі (1564 р.) магнатів і шляхту було позбавлено права судової юрисдикції. Великий князь створив у кожному з повітів, на які було розділено Велике князівство Литовське, земський, городський і підкоморський суди. Кримінальні справи розглядалися у городських судах. У містах, де діяло магдебурзьке право, судові справи розглядалися судовою колегією, яка складалася з віята і лавників, їхня юрисдикція поширювалася на міщан. Вагомою була судова компетенція церкви. Діяли церковні духовні та доменіальні суди [15, с. 40].

П. Музиченко вважає, що аналіз еволюції судочинства в українських землях в XIV–XVI ст. дає змогу визначити, зокрема, такі позитивні риси цього розвитку, як: поступове відокремлення судової влади від адміністративної; спроба розмежування компетенції суду за колом справ; початок процесу формування інституту професійних суддів, а також гарантій їх безпеки; вихід на перший план здійснення правосуддя, а не одержання судової платні; початок відокремлення карного процесу від цивільного; становлення обов'язкового попереднього слідства у кримінальних справах, збору доказів і проведення слідства, що стає невід'ємною функцією посадових осіб, а не сторін справи; встановлення письмового порядку виклику відповідача до суду і ведення судових книг, у які записувалися вимоги позивача і судові рішення, що стало важливим кроком у наведенні порядку в судочинстві та позитивно впливало на подальший розвиток процесуального права [16, с. 135–136].

На українських землях у складі Речі Посполитої в містах, котрі мали право на самоврядування, продовжували діяти норми магдебурзького права, певна частина яких стосувалася процесу. Крім зазначених вище законодавчих актів, на українських землях у деяких місцевостях чинними були і норми вірменського права. Це пояснюється тим, що за доби феодалізму у ряді міст України існували поселення вірмен – вірменські колонії. У 1356 р. вірменським поселенням королем Казимиром було надано судове самоврядування [17, с. 482].

Тоді Річ Посполита не мала єдиної правової системи. Джерелами права слугували видані польським урядом збірники, у яких були відображені раніше видані статuti, конституції та норми польського звичаєвого права, що відіграло в державі значну роль у врегулюванні суспільних відносин.

Тогочасне право Речі Посполитої не проводило різниці між цивільним і кримінальним судочинством. Процес був змагальним, і здійснення судового переслідування покладалося на потерпілого. Процес розпочинався з позовної заяви. Виклик до суду здійснювався уповноваженим на це судовим чиновником за три тижні до початку розгляду справи. Цей час відводився відповідачеві для підготовки до розгляду справи. У разі неявки з поважних причин у відповідача конфісковувався один чи два воли, а якщо неявка була вдруге і втретє, то відповідач програвав справу. Якщо аналогічна ситуація відбулася у позивача, то вигравав відповідач, якщо

він був присутній на процесі. На наступній стадії судового розгляду головуючий переходив до розгляду доказів, наданих обома сторонами.

Доказами вважалися: особисте зізнання; присяга; показання очевидців; офіційні королівські привілеї; документи. Наприклад, боргові зобов'язання. Після заслуховування сторін та оцінки доказів суд ухвалював рішення. Сторона, що виграла справу, за її розгляд мала сплатити мито на користь судді в розмірі від 2 до 4 грошей – «подарунок на пам'ять». Особа, котра програла процес, повинна була сплатити значно більше мито.

У цей період судочинство Речі Посполитої не передбачало спеціальних державних органів, які б здійснювали досудове провадження. Такий обов'язок покладался на потерпілого – позивача. Він здійснював встановлення та розшук особи злочинця. У разі, коли заявник встановлював особу злочинця, суд призначав спеціального судового чиновника, котрий здійснював провадження розслідування злочину [5, с. 184].

Про заподіянну шкоду потерпілий повідомляв сусідів, найближчі урядові установи, а потім звертався до суду. Таке звернення здійснювалося шляхом здійснення запису в судовій книзі. Метою запису було фіксування факту вчинення злочину та роз'яснення громаді її обов'язку щодо виконання нею дій із викриття злочинця. Після повідомлення про злочин потерпілий з'ясовував усі обставини вчинення злочину, проводячи опитування людей. Коли це не давало бажаного результату, він вдавався до більш широкого розголосу про факт злочину – «прослуху». До такої процесуальної дії вдавався і суд. Потерпілий мав право проводити такі процесуальні слідчі дії, як огляд місця події злочину, за допомогою сусідів шукав слід, організовував і відряджав погоню у всі сторони. Віднайдений слід злочину «шлакував» – переслідував по сліду. Виявлені об'єкти злочину «личкувалися». Сутність цієї процесуальної дії полягала, наприклад, в урізанні поли в особи, котру спіймали на перелюбі. Шматок урізаної поли від кожуха чи свити слугував на судовому засіданні як доказ проти відповідача. У разі, коли слід приводив до іншого села або якогось двору, то з дозволу і за участю представників сільської влади проводився обшук у підозрюваних або в усьому селі. Усі слідчі дії, які проводив потерпілий, визнавалися прямим продовженням судочинства громадських або копних судів. Така процесуальна діяльність була залишком так званої «гарячої копії» – елементів звичаєвого (традиційного) права, котре широко застосовувалося замість іноземного (привнесеного) права [18, с. 3].

Життя поставило перед українцями питання просто вижити, поступово звикаючи до нових умов і продовжуючи боротьбу за свою незалежність. З еволюцією суспільних відносин і самої державності відбувається розвиток системи розшукової діяльності та поступовий перехід до спеціально уповноважених осіб на місцях. Поряд із виконанням основних адміністративних і судових функцій органи місцевого самоврядування починають виконувати і розшуково-каральну діяльність. Уперше спеціальні посадові особи із близькими повноваженнями до сучасних починають з'являтися приблизно у XV–XVI ст., і називалися ці представники влади «обцинники».

Хоча Річ Посполита вважалася республікою, встановлені нею в Русі-Україні порядки мали ознаки поліцейського режиму, адже численні обмеження й заборони, примуси і покарання за релігійною, національною, соціально-становою ознаками спричиняли масове невдоволення. Влада змушена була діяти на випередження та застосовувала різні методи. Наприклад, таємний донос вважався найважливішим свідченням.

Поряд із цим здійснювалася діяльність осіб, що мали негласні відносини із владою у формі негласного співробітництва: надавали таємну інформацію й отримували за це грошову винагороду чи інші блага для себе та всієї сім'ї за рахунок своїх співгромадян. Практикувалося надання певних пільг у сплаті податків, отримання додаткових земель для обробітку, майна чи навіть звільнення від відбування службових повинностей державі.

Отже, узаконена і позаправова діяльність на землях України-Русі мала примусово каральне та репресивне спрямування, що дало поштовх до розвитку розшукової діяльності. Проте через політику Річі Посполитої населення почало повставати, з часом навіть виник новий, вільний від феодальної залежності стан – козацтво, але це вже буде темою наших подальших наукових досліджень.

Висновки. Вивчення розшукової діяльності на українських землях під владою Великого князівства Литовського і Речі Посполитої є важливим питанням, адже дозволяє простежити чимало аспектів тогочасного суспільно-політичного життя і краще зрозуміти розвиток досліджуваного питання. Саме на цих українських територіях діяла жорстко централізована розгалужена адміністративна система органів державної влади, на які було покладено обов'язки забезпечення безпеки, спокою і порядку суспільного, а також розслідування злочинів.

Таким чином, під владою Литви та Польщі діяльність усіх судових органів спиралася на чинні законодавчі акти та використовувала вже авторитетні норми звичаєвого права. Судочинство, як і в попередній історичний період, має переважно змагальний характер. В окремих випадках при вчиненні найбільш тяжких злочинів починають використовуватися процедури, характерні для розшукової діяльності.

Наприклад, Литовські статuti виокремили конкретні випадки, коли судові органи зобов'язані були в обов'язковому порядку проводити розшук для притягнення до відповідальності осіб без заяви потерпілого, зокрема у разі його смерті. Поряд із цим, якщо особу було звинувачено у крадіжці, то до неї могли застосовувати тортури для отримання зізнання у скоєному злочині. Зазвичай це було вирішальним доказом вини обвинуваченого.

За часів Речі Посполитої українські землі, що знаходилися під її владою, продовжували користуватися надбанням попередніх історичних періодів. Проте удосконалювалися наявні механізми з використанням нових здобутків, таких як магдебурзьке та вірменське право. У країні великого значення набула негласна розшукова робота, яку проводили під контролем органів поліції. Вже у XV–XVI ст. з'явилися представники державної влади «общинники», на котрих було покладено функцію здійснення розшукової діяльності.

Досудове слідство у деяких справах характеризувалося розшуковим характером. Обов'язок переслідування та досудового слідства здебільшого покладался на потерпілих.

Список використаних джерел:

1. Дорошенко Д.І. Нарис історії України : в 2 т. Т. 1. Київ : Глобус, 1991. 238 с.
2. Аркас М.М. Історія України – Русі. Київ : Вища шк., 1990. 392 с.
3. Ткач А.П. Історія кодифікації дореволюційного права України. Київ : Вид-во Київ. Ун-ту. 1968. 432 с.
4. Іванов В.М. Історія держави і права України : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2003. 745 с.
5. Нелін О.І. Історія держави і права України : підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2016. 719 с.
6. Губик А.О. Копні суди на українських землях у XIV–XVII ст. *Український історичний журнал*. 1990. № 10. С. 115.
7. Історія держави і права України : навчальний посібник. Одеса : Одеський держ. ун-т ім. І.І. Мечникова, Юридичний ін-т, 1997. 232 с.
8. Статuti Великого князівства Литовського : в 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Т. III: Статут Великого князівства Литовського 1588 р. : у 2 кн. Кн. 1. Одеса : Юрид. літ., 2002. 672 с.
9. Юхо И.Л. Правовое положение населения Белоруссии в XVI в. Минск : Изд-во БГУ, 1978. 187 с.
10. Сокальська О.В. Засоби й тактика розслідування злочинів у процесі судового слідства на копному суді в Україні в XV–XVII століттях. Ч. 1. Київ : НАВСУ, 2001. 224 с.
11. Черкаський І.Ю. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI–XVIII ст. Київ, 1928. 227 с.
12. Ясинський М.Н. Матеріали для истории судоустройства и судопроизводства в литовско-русском государстве. *Акты панських и копних судов*. Киев, 1897. № 97. 423 с.
13. Верменич Я.В. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В.А. Смолій та ін. Київ : Наук. думка. 2005. Т. 3. 672 с.
14. Полонська-Василенко Н. Історія України. Київ : Либідь. 1995. Т. I. С. 412.
15. Бойко В.Ф. Верховний Суд України: історія і сьогодення, портрети й події. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. С. 40.
16. Музиченка П. Суд і судочинство на українських землях у XIV–XVI ст. Одеса : Астропринт, 2000. С. 336.
17. Кульчицький В.С., Гончаренко В.Д. Вірменські колонії в Україні. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. I. С. 482.
18. Яковлів А. Українське звичаєве процесуальне право. Прага, 1931. 187 с.